

Dunja BROZOVIĆ RONČEVIĆ
Zavod za lingvistička istraživanja HAZU
Ante Kovačića 5, HR-10000 Zagreb

ROMANSKO-HRVATSKI DODIRI U TOPONIMIJI ISTRE I KVARNERSKIH OTOKA

Područje Istre i kvarnerskih otoka najaktivnija je hrvatska jezična i onomastička regija. Više od tisućljeća kontinuiranih romansko-hrvatskih etnojezičnih dodira čini to područje osobito zanimljivim za proučavanje njihovih međujezičnih prožimanja. Upravo se tu nalaze potvrde o neprekinutu slijedu romanskoga sloja od najstarijih doba do danas kao i prve pisane potvrde o naseljavanju Hrvata. Toponimija pruža osobito zahvalnu građu za proučavanje međujezičnih prožimanja, jer zemljopisna imena u mijenama svojih likova čuvaju neporecive dokaze supostojanja različitih jezičnih sustava i izravnu provjeru taloženja njihovih leksičkih prežitaka.

Mozaik istarske i kvarnerske toponimije svojom složenošću zrcali stvarnu i jezičnu povijest mnogih naroda koji su se na ta područja kontinuirano doseljavali, većinom s nakanom da tu trajno i ostanu. Ta se povijest ogleda u sadržajima imenâ s obzirom na zemljopisni objekt kojemu su pridružena i na oblike u kojima se odražavaju okamenjeni jezični slojevi kao rezultat supstitucijskih fonetika jezika koji su dolazili u doticaj. Kako se te supstitucije na području Istre i Kvarnera zbivaju na relaciji nekolicine romanskih idioma¹ i raznih hrvatskih i slovenskih (u sjevernoj Istri) dijalekata, područje Istre i kvarnerskih otoka naš je najrazvijeniji dijalekatski pejzaž. [karta 1 — dijalekatna raslojenost]

¹ Na kronološkoj se osi u romanskome stratumu toga područja mora lučiti nekoliko osnovnih slojeva. Pod rimskim se podrazumijeva vremensko razdoblje od početaka rimske kolonizacije do dolaska Hrvata (6. ili 7. do 9. st.), slijedi veljotski odnosno istriotski sloj, okvirno od 9. st. nadalje, a potom mletački čiji se utjecaj počinje osjećati od 13. st. te eventualno furlanski na krajnjem sjeverozapadu Istre. Istriotski je u nekim elementima opstao gotovo do današnjega dana u jezičnim oazama na zapadnoj obali poluotoka Istre, no autohtoni je romanski idiom gotovo u cijelosti talijaniziran, konkretno venecijaniziran. Jedan od posljednjih govornika veljotskoga, Antonio Udina, poginuo je od mine 10. 6. 1898. Ostatke vlaščkoga, odnosno istrorumunjskoga nalazimo do danas u Istri, a do kraja prošloga stoljeća moglo ga se čuti i na ograničenim područjima otoka Krka.

Dvojbena je ipak ima li potrebe još jednom ponavljati u onomastičkoj literaturi uglavnom već dobro poznate postavke o romansko-hrvatskoj jezičnoj simbiozi a da se prethodno sustavno ne prikupi i obradi mikrotoponimijska građa. Namjera mi je, međutim, bila upozoriti na činjenicu da prostor Istre i sjeverno-jadranskih otoka u vezi s raslojenošću romansko-slavenskih etnojezičnih doticaja predstavlja jedinstvenu cjelinu u odnosu na ostala hrvatska područja. Na pojedinim su dijelovima toga prostora romanski idiomi najduže opstali, gotovo do današnjega dana, dok je, s druge strane, u središnjoj Istri, na Cresu i na najvećem dijelu Krka romanski vrlo rano izumro pa na tim područjima nalazimo najarhaičnije čakavske dijalekte.

Prvi je pisani izvor za Hrvate u Istri pismo pape Grgura Velikog (540–606), u kojem se prvi put spominju Slaveni, odnosno Hrvati u Istri i Dalmaciji. Prvo pisano vrelo za povijest Slavena u Istri je *Rižanski pravorijek* (g. 804), u kojem se romanski predstavnici istarskih gradova žale knezu Ivanu »u naše kuće i u naše posjede smještamo došljake a nemamo ih u svojoj vlasti«. Knez Ivan obećao je gradovima da će Slavene ako budu činili štetu izbaciti. No Slaveni nisu izbačeni iz Istre, naselili su se u sela, prodirali su u gradove, ostavljajući jezične i onomastičke podatke kao dokaze svoje prisutnosti. Upravo toponimi, unatoč mnogobrojnim fonetskim prilagodbama, postojanošću svoga zapisa svjedoče da je hrvatsko naseljavanje Istre i sjevernojadranskoga područja bilo kontinuirano, dugotrajno i, uglavnom, nenasilno.

Za Istru, djelomično i za Krk i Cres, postojala je kroz stoljeća zatvorenost i autonomnost kulturnih krugova, koja nije isključivala razmjenu dobara među građanima i pučanima. U gradovima uz more, koji su bili prilično zatvoreni za slavensku populaciju, razvija se obrt i trgovina, selo živi od poljoprivrede. Građani, Romani,² po naravi svoga posla moraju poznavati jezik zaleđa.³ Jedan se dio Romana s vremenom kroatizirao, kao što se i u tome stoljetnome suživotu i dio Hrvata sigurno romanizirao.⁴

² Sredinom 10. stoljeća Konstantin Porfirogenet u svom djelu »De administrando imperio« na otocima Krku i Rabu nalazi samo romansko stanovništvo Ρωμῆνοι koji se u većini ostalih srednjovjekovnih dokumenata nazivaju Latini. Pretežiti dio Istre nije pripadao pod njegovu jurisdikciju, no u to doba romansko pučanstvo još uvijek predstavlja u Istri značajnu većinu.

³ O toj zanimljivoj pojavi istarskoga srednjovjekovlja ostavio je zapis poznati talijanski humanist Enea Silvio Piccolomini, poslije Papa Pio II (1458) u zapisu »Istra se danas zove Slavonijom. Istrani su danas Slaveni, premda gradovi uz more upotrebljavaju talijanski govor, poznaju oba jezika«. Prema analizi antroponimije koju je u romanskim gradovima istočnoga Jadrana napravio Skok (1928) vidi se da Slaveni u prvim stoljećima suživota nisu uspijevali prodrijeti u gradove u kojima su imena isključivo romansko-kršćanska, dok se hrvatska nalaze izvan gradskih zidina.

⁴ Službena je, međutim, talijanska historiografija, a nerijetko i lingvistika, nastojala podatke o hrvatskome doseljenju u Istru gotovo u cijelosti zanemarivati, i minimalizirati neprijeporne toponimijske potvrde o hrvatskoj stoljetnoj prisutnosti iznalazeći kojekakva nevjerojatna tumačenja imena za koje je razvidno da su hrvatskoga podrijetla.

Hrvati naseljavaju Istru već od 6. stoljeća. Imena koja su pri nadiranju zatekli od Trsta (*Tergeste*) do Trsata (*Tarsatica*) i do Pule (*Pola*) na jugu, kao *Buzet* (*Piquentum*), *Labin* (*Albona / Aluona*), *Plomin* (*Flanona*), *Poreč* (*Parentium*), *Pazin* (*Pisinum*), *Pižan* (*Petina*), te imena glavnih sjevernojadranskih otoka kao *Krk* (*Curicum*), *Rab* (*Arba*), *Cres* (*Crepsa*), *Osor* (*Apsorus*) pripadaju postanjem predrimskim jezicima, a svojim likovima pokazuju da su u hrvatski jezik ušla u dopovijesno doba njegova razvitka. Neka od tih imena svojim ranim prilagodba- ma čuvaju izvornije likove, odnosno pokazuju da su ih Hrvati prihvatili prije no što su bila zahvaćena mlađim romanskim prilagodbama. To su najstariji hrvatski jezični spomenici jer drugih spomenika iz toga razdoblja nemamo, ili ih barem nemamo obilato. Kako nema potvrda o izravnome dodiru Hrvata i autohtonoga predrimskog⁵ stanovništva, jer je romanizacija u doba hrvatskoga doseljenja vjerojatno već bila u cijelosti dovršena,⁶ Hrvati su ta imena, koja su već doživjela određene jezične prilagodbe, prihvaćali kao romanizme i kao takve ih prilagođavali svojem jeziku. Stoga, iako u formalno kronološkom smislu taj imenski sloj pripada predrimskom jezičnomu stratumu, u kontekstu hrvatsko-romanskih jezičnih prožimanja on predstavlja najstariji sloj romanskih toponima.

Najstariji izvorno romanski sloj imena predstavljaju antička rimska imena⁷ koja se uglavnom odnose na predijalne, odnosno posjedovne toponime u zaleđu primorskih gradova. Relativno se jednostavno mogu identificirati prema lat. sufiksu *-anum*, koji se često naslanja na rimska gentilicijska imena (ili kognomina) kao u imenima istarskih naselja *Barban*, *Barbaran*, *Cisana*, *Fažana*, *Galižana*, *Ližnjan*, *Lovran*, *Marčana*, *Panzano*, *Štinjan*, *Tinjan*, *Urban*, *Višan*, *Vodnjan*, *Vrčevan* i druga. Neki se rimski toponimi odnose i na manje otoke, ali ih ne nalazimo u imenima za obilježavanje konfiguracije tla. Predijalna je istarska toponimija najzastupljenija na području puljskoga i porečkog agera (sustavno ju je prikupio i obradio R. Matijašić 1981, 1988), no ima je i u toponimiji otoka Raba.

⁵ Prema antičkim grčkim i rimskim vrelima od 6. st. pr. K., ali i arheološkim podacima, Histri nastanjuju Istru od 11. st. pr. K. Neka od starih gradinskih naselja, mogu se podičiti tisućljetnim naseobinskim kontinuitetom. Etnička pripadnost samih Histra nije međutim jasno određena. Talijani su uglavnom skloni Histre povezivati s Paleovenetima, dok ih se u Hrvatskoj prije uglavnom smatralo dijelom ilirskoga korpusa. Novija je literatura, međutim, sklonija izdvajati ih, zajedno s Liburnima i Japodima iz ilirske etničke skupine. U svakom slučaju, nakon što je posljednjih desetljeća "La lingua venetica" podrobnije opisan, neprijeporna je bliskost onoga što iz očuvanih natpisa (usp. Križman 1991) znamo o histarskome iz paleo-venetskoga, iz čega međutim ne treba zaključivati o venetskom podrijetlu histarskih imena.

⁶ Može se međutim primijetiti da su područja središnje, sjeverne i istočne Istre najkasnije romanizirana jer se upravo na tom prostoru, izvan područja rimskih kolonija, nalazi najveći broj natpisa s autohtonom histarskom onomastikom.

⁷ Rimska kolonizacija Istre započinje od 2. st. pr. K., odnosno nakon rata g. 178–177. kojim su Rimljani osvojili taj poluotok te otad započinje postupna romanizacija Istre.

Toponimi koji pripadaju ranokršćanskomu romanskomu sloju uglavnom se odnose na manje otoke i otočka naselja i utvrde. Dio je tih imena bez sumnje već doživio neke mlađe istriotske, odnosno dalmatske prilagodbe te je kod nekih toponima nemoguće razlučiti pripadaju li starijem kasnolatinskom ili mlađem romanskom sloju, koji također u imenima čuva na fonološkoj razini neke bitne odlike kasnolatinskoga. Osobito se to odnosi na konsonantski konzervativizam, odnosno čuvanje velara pred prednjim samoglasnicima, kao i bezvučnih okluziva u međuvokalskom položaju, potom očuvanje diftonga /aw/ itd. (Tekavčić 1976: 36). U tim i mnogim drugim toponimima pokazuju se jezične supstitucije koje nam danas na razrađenim kriterijima u slavenskoj i romanskoj toponimiji mogu prilično precizno odrediti kronologiju njihova ulaska u hrvatski jezik, pa prema tome i doseg i proteg hrvatskoga jezika u ranosrednjovjekovno doba.

Među imenima romanskoga podrijetla najbrojniji su međutim odrazi autohtonih romanskih idioma istočnojadranske obale. Taj višestoljetni sloj ni u kojem slučaju ne predstavlja homogen romanski idiom. Dugotrajna romansko-hrvatska etnojezična prožimanja najsveobuhvatnija su upravo u tome razdoblju njihova suživota. Tomu sloju pripadaju imena naselja, ali i mnogobrojni mikrotoponimi, nazivi za zemljišnu i specifično obalnu konfiguraciju tla.

U Istri središnje i istočne Istre, primjerice *Brgud* (: *virgultum* 'žbunje'), *Čepić* (: *campus*), *Fojba* (< *fuobia* < *fovea* 'jama'), *Kastav* (: *castellum*), *Lovran* (: *Laurana*), *Milje* (: *mūcla*, *mūtula* 'granični kamen'), *Mošulja* (: *mansione*), *Motovun* (: *Mantona*), *Oprtalj* (: *ad Portulas*), *Puč*, *Pučul* (: *puteus*, *puteolus*), *Polača* (: **palac̃ia* < *palatia*), potom sanktoremski toponimi tipa *Sativanac* (*S. Johannes*), *Satlovreč* (*S. Laurentius*).

Na Krku, upravo u zaleđu grada Krka, prema Vrbniku, gdje su najplodnija poljoprivredna zemljišta, nalazi se vrlo gusta veljotska toponimija, s mnogobrojnim primjerima veljotske diftongizacije. Tipični su veljotski toponimi: *Buškajt* (*boscetum*), *Drmunčâl* (: gr. *δρῦμων* 'šuma'), *Kanâjt* (*cannētum* 'trstik'), *Kampëlje* (*campellus*), *Kaslone* i *Košljân* (*castelione*, *castellum* dem. od *castrum*), *Konobi* (: *canaba*), *Lakmarin* (*lago Marin*), *Mislučajnica*, *Mošuni*, *Munčâl* (: *monticellus*, dem. od *mons*), *Muraj* (*moretum* 'murva'), *Negrit* (: *niger* 'crn'), *Plaj* (: *plagju* 'obronak'), mlađi refleks *Pluj* (velj. *pluj* 'strma obala'), *Polačini*, *Prniba* (: *pronus proclivis* 'strmi sklon, obronak'), *Punat*, *Punčâl* (*pontellus* 'mostić'), *Valúnta* (: *vallata*), *Sus* 'polje sjev. od Krka', i *Porta Su(s)* (< *porta superior*), *Vanč* (*vinci* < *vincus* 'šiblje') i deminutivni lik *Vančâl* itd. Gustoća tih veljotskih toponima na prostoru gdje prvotna kroatizacija nije prodrla, pokazuje postojanost veljotskoga upravo na tom središnjem i gospodarski najplodnijem dijelu Krka te nije sasvim uvjerljiva Skokova tvrdnja da je etnojezično Krk podijeljen na dva polarno suprotstavljena područja, od rta Pelave sjeverno od Glavotoka do Baške pri čemu bi južni dio Krka bio romanski a sjeverni hrvatski (Skok 1950: 22).

Sličnu situaciju imamo i na Cresu i Lošinju, o čemu govori P. Šimunović u radu posvećenome toponimiji tih otoka, koji se objavljuje u ovome broju našega časopisa te nema smisla ponavljati ono što je u tome članku već rečeno. Dovoljno je samo zaključiti da za razliku od Krka i jugozapadne Istre, Cres i Lošinj ne pokazuju izrazitu gustoću romanskih naselja. Romanski idiom otoka Cresa predstavlja svojevrstan prijelaz prema istriotskim dijalektima, a to se naravno odražava i u toponimiji.

Otok Rab dugo je pak odolijevao hrvatskomu nadiranju te se njegova svojevrsna izoliranost odražava i u znatno bogatijem sloju romanskih toponima, od kojih neki pripadaju vrlo staromu sloju, kao ime naselja *Banjol* (< *Balneolae*). Mnogi rapski toponimi iste su motivacije i tvorbe kao neki romanski toponimi na Krku, primjerice *Drimûn*, *Drmûn*, *Drmunič* (: *drymon*), *Košljûn*, *Košljîn* (: *castellum*), *Plaj* (: *plagiû*), *Munćel* (: *monticellus*), *Kanitalj* (: *cannetulum*), ali romanskih je toponima mnogo i u mikrotoponimiji koja je na drugim otocima dobrim dijelom bila zahvaćena hrvatskim preimenovanjima. Usp. imena *Bruškît* (: *bruscetum*), *Kampläka* (: *caput + lacus*), *Kampor* (: *campus*), *Palit* (: *palûde*) i dr.

Iako dakle najveći dio hrvatskih toponima romanskoga podrijetla potječe iz predmletačkoga razdoblja, o čem svjedoče i stariji zapisi u izvorima, mnoga su od tih imena naknadno venecijanizirana. Mletačke su posuđenice znatno mlađe i mnogo ih je više u tzv. kulturnom leksiku, jer je na toj razini utjecaj Venecije bio znatniji i agresivniji, dok ih je u toponimiji i zemljopisnom nazivlju manje: *boka/buka*, *lago*, *piškera*, *ponta/punta*, *porat*, *riva*, *škoj*, *vala* itd. Neki su od tih apelativa, koji se nebrojeno puta ponavljaju u hrvatskoj obalnoj toponimiji, zamijenili starije hrvatske toponomastičke apelative *rt/art/rat* ~ *punta/ponta*, *draga*, *luka* ~ *vala* i dr., a neki su se stariji romanski apelativi toponimizirali upravo s dolaskom Venecije na Jadran. Agresivni je utjecaj mletačkoga počev od 13. st. na istočnojadranskoj obali, uz sve intenzivniju slavensku penetraciju, znatno utjecao na odumiranje starijega romanskoga sloja, a najsnažnija se venecijanizacija bilježi u 15. i 16. st. Jedan od pouzdanih kriterija za pripisivanje imena mletačkomu sloju je sonorizacija intervokalnih bezvučnih okluziva /p, t, k/ te /s/, osobito zamjena latinskoga međuvokalskog /t/ > /d/, koja se često odražava u sufiksima, palatalizacija velara pred prednjim vokalima, monoftongizacija lat. /aw/ > /o/ te nepostojanje zamjene protoničkoga /a/ > /o/.

Zanimljiv sloj romanskih imena čine imena rumunjskog/vlaškoga podrijetla, iako je vlaški izravanoga traga ostavio samo na otoku Krku, primjerice u toponimima tipa *Fareča*, *Vrhure*, *Funtura* i *Fintira* (: *fontana* s rotacizmom za međusamoglasničko *n* > *r*). Sjeverozapadno od Krka na područje prema *Glavotoku* (= *Caput insulae* > *caif insule* = *Caisal*) naselila se u 15. st. vlaška populacija koja je osnovala naselja *Barušići*, *Kremenići*, *Ljutići*, *Maršići*, *Milčetići*, *Milovčići*, *Oštrobradići*, *Radići*, *Sabljići*, *Sršići*, *Strilčići*, *Turčići*, *Vatančići*,

Vlašići, Zgombići, Zidarići..., a južnije u Poljicima *Bajčići, Brsci, Brusići, Brozići, Bučuli, Kapovići, Linardići, Milohnići, Nenadići, Petrovići, Pinezići, Salatići, Škrbčići, Žgaljići* itd. To je tipičan vlaški naseobinski tip, koji naši otoci uglavnom ne poznaju. Poznato je da Vlasi nose hrvatska narodna svetačka imena, ali neka od njihovih prezimena, primjerice *Vlašići, Bučuli* (: *buciu* 'pastirski predvodnik') izravno svjedoče o njihovu vlaškom podrijetlu (Šimunović 1986: 76). Vlasi su s Krka naselili i neka područja Istre, no rumunjski su toponimi u Istri rijetki jer je na tom prostoru već postojao ustaljen onomastički sustav, autohtoni romanski i mlađi hrvatski. Upravo u doba pogibije Toneta Udine Burbura, krajem prošloga stoljeća, na području otoka Krka nestaju dakle dva romanska idioma, veljotski koji je hrvatskom bio supstrat, i ovaj vlaški koji mu je bio adstrat, a koji je po Ž. Muljačiću izumro nekoliko desetljeća prije.

Kontinuirano hrvatsko naseljavanje Istre može se dokumentirati već od 6. st. Toponimi na Istarskim vratima između Čićarije i Učke *Žejane, Jelšane, Šapjane, Kozjane, Površane* pokazuju svojom tzv. etničkom imenskom strukturom na *-jane* najstarije slavenske ojkonomastičke tipove koje pratimo putovima slavenskih kolonizacija u cijeloj raseljenoj Slaviji. Te ojkonimske strukture, zagusnute upravo na ovim "vratima" u Istru, pokazuju vjerojatno put hrvatskog naseljavanja Istre. Hrvati su zauzeli središnju Istru, pretežito istarske kaštelire na vrhovima te poljoprivredna zemljišta i pašnjake.

Hrvatska se toponimija Istre i kvarnerskih otoka odnosi uglavnom na mikrotoponime, ali i nemali broj manjih naselja i zaselaka. Istarska toponimija, i hrvatska zemljopisna nomenklatura potvrđena je najranije i najcjelovitije u Istarskome razvodu, a sustavno ju je obradio P. Šimunović⁸ [karta 4]. Ti su toponimi zapisani glagoljicom koja je fonijsko pismo, pa time toponimi u hrvatskom tekstu i u na hrvatskom pismu dobivaju na autentičnosti. Prema broju toponima zapisanih u Istarskome razvodu može se zaključiti da je Istra bila gusto imenovana, što znači i gusto naseljena. Uz mnoge ojkonime, predromanske i romanske provenijencije nalazimo i mnoga hrvatska imena naselja *Brdo, Cerovlje, Draguč, Dvigrad, Gologorica, Kožljak, Oskoruš, Rakalj, Račišće, Sovinjak, Tepljak, Vrh* i dr. Posebno su važni zapisani etnici koji dokazuju svojim podudaranjem s današnjim etnicima da su ih stvarali Hrvati, jer ih romanski pisar ne bi znao tako oblikovati. Neki etnici i ktetici upućuju i na starije likove: tako ktetik *Gradački* (za *Gračišće*) valja izvoditi od *Gradac*, koji se lik nije sačuvao, a etnik *Križanci* od *Kriga*, a ne od *Kringa*, kako je danas.

⁸ P. Šimunović je analizom toponimijske građe *Istarskoga razvoda*, pisanoga spomenika nastalog na predloščima glagoljskih tekstova iz 1275. g. koji govori o razgraničenju među općinama u središnjoj i jugoistočnoj Istri, dokazivao njegovu autentičnost i starost. On je pokazao da hrvatske jezične prilagodbe izvorno romanskih toponima u Istri i na sjevernojadranskim otocima pripadaju predmletačkomu razdoblju, odnosno da su u hrvatski jezik prihvaćene prije XII. stoljeća.

U Istarskome je razvodu zapisana i vrlo bogata zemljopisna nomenklatura: *brdo, breg, brod, dol, draga, dvor, gumno, hiža, hum, kamik, loki, lug, okno, rasput, struga, studenac, selo, vas, zatka* 'zemljište s posebnim načinom njegova zaposjednuća' itd., što su izrazito pučke tvorbe hrvatskoga podrijetla za razliku od naziva tipa *biskupija, brituf < brithof* 'grobište', *cimiter, komun, kontrata, konfin, mojstir, opatija, plac, vidam* 'crkveni posjed stečen legatom' koji su u vezi s duhovnom kulturom svjetovne i crkvene oblasti. U tome se vidi diskriminanta hrvatske terminologije pretežito materijalne kulture i ova nehrvatska duhovna terminologija romanske, odnosno franačke nadgradnje.

Zemljopisno nazivlje Istarskog razvoda potvrđeno je u središnjoj Istri i podudara se s područjem na kojem bilježimo najstariju istarsku čakavštinu. Ono je međutim komplementarno je s područjem najstarije romanske populacije zasvjedočene predijalnom toponimijom u zaleđu primorskih gradova jugozapadne Istre. Na tom području Istre, gdje je romanski gusto zasvjedočen, hrvatska su imena u srednjem vijeku rijetka, a i hrvatska prilagodna imena tipa *Vrsar, Pula, Brijuni* pokazuju mlađi romanski sloj.⁹ U 16. i 17. stoljeću na taj prostor dolazi hrvatska, pretežito morlačka populacija iz dalmatinskog zaleđa i Like, s drugačijim, za istarske starosjedioce neorganskim govorom (ikavci – slovinci), drugačijom toponimijom i tipovima naselja (ojkonimi zaselačkog tipa s imenskim likovima u množini, pretežno patronimskog tipa na *-ići, -ci*). Usporedba arealne rasprostranjenosti predijalnih toponima [karta 2] i karte rasprostiranja mlađeg ikavskoga, "slovinskog" dijalekta u Istri [karta 3] iznimno je značajna za uočavanje međudijalekatnih i međujezičnih odnosa na istarskome poluotoku, kao što je to uočio P. Šimunović (1985: 154).

Isti se raspored uočava i na primjeru distribucije fitonima iz Istarskog razvoda: *grm, mel / mnel, te cer i dub* u značenju 'šume'. *Grm i mel* zastupljeni su npr. u Bužeštini, *cer i dub* prošireni su po svojoj Istri, dok je fitonim *hrast* došao u Istru kasnije sa "slovinskim" ikavcima, odnosno morlačkim pučanstvom. Njihov razmještaj danas vrlo je indikativan. Selo Labinci na Poreštini npr. upotrebljava leksem *grm* koji nemaju njihovi susjedi, te time svjedoče o svom doseljavanju iz Labinštine gdje je *grm* u uporabi. Zapaža se također da dio sjevernijih Čičarijskih Istrorumunja u Istri upotrebljava *mel*, a dio južnih Istrorumunja *grm*. Ta činjenica upućuje na to kako o tom svemu ispravno sudi pok. Branko Fučić, da su Vlasi

⁹ Zanimljivo je primijetiti da su upravo na tom području u romanskome idiomu zapisane hrvatske riječi *kolizzo* 'kolac', *lonizzo* 'lonac' i *gredana* hrv. *gredelj* 'dio pluga' (o tim je konkretnim rano prihvaćenim leksičkim posuđenicama mnogo pisano, u novije ih doba detaljnije obrađuje i Črljenko 1997: 201–204). U prva dva apelativa romanski puk supstituirao je hrvatski poluglas svojim kratkim *i*. Apelativ *gredana* posvjedočuje prisutnost prednjega nazala, a nazali su u hrvatskom jeziku opstali do 10. stoljeća, pa je i to pokazatelj uzajamnih gospodarskih i jezičnih dodira i na tom dijelu, gdje hrvatski u srednjem vijeku nije bio ukorijenjen pa je upravo na tom području sačuvan istriotski govor u Vodnjanu, Balama, Galežani, Rovinju.

dolaskom u Istu prošli i živjeli uz populacije koje su za pojam 'hrast' imali u svojoj fitonimskoj nomenklaturi *mel*, odnosno *grm*. Takav tip leksikoloških istraživanja predočuje se kao živa arheologija i nezaobilazan je kao pomoć pri rekonstrukciji smjerova migracija za ona područja i razdoblja za koja ne posjedujemo dovoljno drugih podataka.

Zanimljivo je također navesti kako u toponimiji Istre i Kvarnerskih otoka zamjećujemo iste toponomastičke motivacije i onda kada se romansko i hrvatsko ime odnosi na isti zemljopisni objekt, kao i onda kada se takva etiologija očituje u različitim zemljopisnim objektima. Tako u toponimiji s jedne strane nalazimo *Mošuna*, s druge *Osik*, *Osišća* (: *osik* 'tor napravljen od grana' + *išće*), *Pelova* (gola punta) prema *Pleš* (goli rtovi), *Spena* prema *Trni*, *Kajsole* (*Caput Insulae*) prema *Glavotòk* (= Glava otoka); *Munćel*, *Munćal* na Krku prema *Halm*, *Halmëc*, *Glavića*; *Čavlëna* (: *clavis*) prema *Zavratnica*; *Buka* 'ulaz u Košljunsko jezero' prema *Ūsta*; *Punat* 'trajectus' prema *Voz*, *Vošćica* na Krku, *Brod* u Istarskom razvodu; *Punta od Erca* prema *Konec erta*, *Košljun* prema *Gradec* itd. *Vrbnik* na Krku nosi etnik *Vrbanci* (usp. Vrbansko polje), a prije se vjerojatno nazivao *Vrbno*. Na istom mjestu nalazimo veljotski toponim *Vanč* i njegov deminutiv *Vanćal* (: *vincus* 'šiblje'), gdje promjena *i > a* nije ista kao u *Pisino > Pazin* (*i > a > a*), nego je mlađa veljotska pojava naglašenoga kratkog *i* koje daje *a*, kao *pisce > pask* 'riba'. Na Krku je potvrđen toponim *Hobdeni* < *hròbòtò* 'zova, šiblje', odatle toponim na Pagu *Abatnica* koje se pogrešno dovodi u vezi s *abat* 'opat' kako pokazuje današnji toponim na tom mjestu *Prutna [punta]*. Te podudarnosti ne moraju pokazivati kronološki red, ali se u njima dokazuju romansko-hrvatska prožimanja.

Supstratna i izvorno romanska imena Hrvati su postupno prilagođavali svomu jezičnomu sustavu. Kako se aloglotski toponimi često preuzimaju bez svoga značenja, ali ne gubeći svoju onomastičku obavijest, podložniji su kontaminacijama, pučkim etimologijama i drugim jezičnim promjenama, koje mogu znatno promijeniti lik imena. Upravo jezične prilagodbe zabilježene u najstarijim hrvatskim pisanim spomenicima svjedoče o starosti samih hrvatskih izvora, jer ih je lokalno pučanstvo u svoj jezik moralo prihvatiti znatno prije prvih zapisa i prije asimilacije Romana, odnosno prije no što su ta područja došla pod političku i gospodarstveni utjecaj Venecije.

Dugotrajna etnojezična simbioza Hrvata i Romana, koja potječe već od prvih međusobnih dodira u ranome srednjem vijeku, stvorila je i u toponimiji zanimljive likove jezičnih interferencija i jezičnoga preslojavanja. Praćenje i analiziranje hrvatskih prilagodbi na fonološkoj razini pokazuje se u većini slučajeva i kao vrlo pouzdan kriterij romanskoga raslojavanja, odnosno stratifikacije romanizama u hrvatskoj toponimiji. Sustavan je pregled raslojenosti romanskoga sloja u hrvatskoj toponimiji dao P. Tekavčić (1976), u radu u kojem donosi iscrpan

pregled i kronologiju fonetskih prilagodbi izvornih romanskih leksema. Ta se problematika provlači i kroz gotovo cjelokupun onomastički opus P. Skoka, a i P. Šimunović posvetio joj je priličan broj svojih radova. Stoga, sam tu i drugu građu stavila u suodnos koji je pokazao kako se na istraživanom području očituju toponomastički stratumi s obzirom na slijed fonetskih supstitucija i semantičkih utjecaja. Ova fonetska i semantička raščlamba ocrta jasnije područje aktivnijih romansko-hrvatskih regija i areala u kojima je romansko stanovništvo bilo dominantno tako da je hrvatska toponimija ondje slabije i kasnije potvrđena (jugozapadna Istra, središnji dio Krka, Rab itd.).

Područje najranijih romansko-hrvatskih supstitucija očituje se u ovim fonetskim prilagodbama.¹⁰

U vokalnem sustavu među najstarije prilagodbe ubrajaju se:

— Prednaglasno (protoničko) ili naglasno latinsko kratko /ă/ u najstarijim romanskim posuđenicama Hrvati supstituiraju svojim kratkim /ǫ/ jer je vokalni sustav starohrvatskoga u prvom stoljeću doseobe poznao samo kratke /ъ, ъ, е, о/ ili samo duge /а, њ, і, у, u/ vokale. To je značajan supstitut proširen na cijelome području istočnoga Jadrana, a može se pratiti u prilagodbama imena do kraja 8. stoljeća, kada u starohrvatskome nastaje vokalna opreka po kvantiteti za sve vokale. Takvi su toponimi:

Kopar (< *Capraria* < *căpra*), *Košljun* (< *castellione*), *Koštel* (< *castellu*), *Omišalj* (< *Amissellu*), *Oprtalj* (< **opъrtъlъ* < *Ad Portulam*), *Osor* (< *Apsara*), *Plomin* (< *Flanona*), *Ploča* (< *platea*), *Polača* [Istra, Cres, Krk], *Polačišće* [Cres] (< **palatja* < **palatia*), *Poreč* (< *Parentium*), *Vodnjan* (< *Adignano* < *Atinianum*, sa protetskim /v/) itd.

Imena prihvaćena od 9. st. nadalje tu prilagodbu više ne bilježe¹¹:

— Latinski kratki vokali /i/ i /ū/ zamjenjuju se u najstarijim posuđenicama starohrvatskim /ǝ/ (= šva), koji se zadržava u jakom položaju, a poslije na štokavskom i većini čakavkoga područja prelazi u /a/, odnosno u arhaičnim creskim, omišaljskim i vrbanskim dijalektima u /e/ kada je u kratkom slogu, odnosno u /o/ na Dobrinjšćini. Ta se promjena bilježi u toponimima:

Bag na Krku (< **Bъgъ* < **bigi* 'brdo nad Bačkom'), odnosno *Bakar* (< **Bъkъrъ* < *Buccuri* na susjednom kopnu), *Krk* (< **Kъrъkъ* < **Kurku* < *Curicum*), *Pazin* (< **Pъsinъ* < *Pisinu(m)*).

¹⁰ Većina se primjera navodi prema Skoku (u prvom redu prema Slavenstvo i romanstvo na jadranskim otocima), Tekavčiću (1976) i Šimunoviću te se ti podatci, preglednosti radi, posebno ne ističu.

¹¹ Takav je primjer rapski toponim *Palit* (< *palūde*), za razliku od starijih posuđenica primjerice splitski toponim *Poljud*, ili znatno brojnijim toponimima tipa *Kaštel*, *Kaštil* za razliku od starijih *Koštel*.

U mlađim se mletačkim posuđenicama bilježi međutim /i/ > /i/ i /e/; /ū/ > /u/ i /o/. Tekavčić (1976: 47) daje primjere obalnih toponima od lat. osnove *pisce* > *Pišķera*, *Pešķera*, te od lat. *tunnu* > mletački *tono*, tal. *tonno* > u toponimima *Tonera* (Rab), *Tuniere* (Lošinj).

— Refleks latinskoga dugog /ū/ (> kasnolat. i romansko /u/) daje uglavnom starohrvatski /y/ (do 8. stoljeća) koji potom prelazi u /i/, što zahvaća i cijelo 11. st.¹² Ta je pojava prisutna u toponimima:

Mir, *Mirišća*, *Miračine* (: *mūrus*), *Milje* (: *mūcla < *mūtula* 'granični kamen'), *Palit* [Rab] (: *palūde*), *Sis* [Cres] (< *Sū(r)sum*), a isti toponim javlja se u zaleđu Krka, gdje glasi *Sus* jer na tom dijelu otoka nije bilo izravnih dodira s veljotskim, pa tamo te rane supstitucije nema. Mlađe mletačke posuđenice, međutim, u imenima čuvaju /u/: *Veluda*, *Valtura*.

Prijelaz dugoga lat. /ō/ preko /y/ > /i/ u toponimima *Labin* (< *Albōna*), *Plomin* (< *Flanōna*) s istočne istarske obale ne bilježi se na zapadnome dijelu polutoka, kompaktnije i zatvorenije romanske populacije. Npr. *Brijun* (< *Brevōna*), *Motovun* (< *Mantōna*, *Montōna*), *Pul/Pulj* (< *Pōla*) te se možda radi o mlađoj prilagodbi.

— Latinski diftong /aw/ ostvaruje se kao /av/ ili /ov/ u najstarijim posuđenicama: *Lovran* (< *Laurana*), *Movaršćica* (< *Maurus*). Ta se je pojava zbivala sve do mletačkog razdoblja. Mlađe mletačke posuđenice monoftongiziraju taj staroromanski dvoglas u /o/: otočići *Orjul(-e, -i)* kod Lošinja (< 1208. g. lat. *Auriola*).

U konsonantskom sustavu također bilježimo relativno pravilne prilagodbe u toponimima prema kojima se može suditi o starosti imena.

— Promjena romanskog skupa -tj-, odnosno [cj] u hrvatsko /č/ po Skoku se provodila do u 7. st., a po Tekavčiću ona se zbivala i nešto poslije. Nalazimo je u toponimima *Lovreč* (< *Laurentiu*), *Poreč* (< *Parentiu*), *Puč* (< *Puteu*), *Pučul* (< *Puteolu*), *Pićan* (< *Petina*), *Roč* (< *Ratium) i dr. Za razliku, dakle od starijega *palatia* > *Polača*, mlađa su mletačka imena *Palaciol*, *Palacol* [Cres, Lošinj].

— Kod najstarijih imena ne sonoriziraju se intervokalni bezvučni okluzivi /p, t, k/ te /s/ kao u zapadnim romanskim jezicima, kojima se u toj crti pridružuju sjeverna talijanska narječja, pa naravno i mletačko. Taj je kriterij, kako ističe Tekavčić jedan od najpouzdanijih za razlučivanje predmletačkih od mletačkih prilagodnih imena (Tekavčić 1976: 38). Primjer koji eklatantno upućuje na tu promjenu u toponimiji je istarski *Pićan* (< *Petena*, za razliku od mlađeg romanskog lika *Pedena*). S druge strane hrvatski lik *Čabdad*, zabilježen u glagoljskim spomenicima, furlanskoga toponima *Čividal*, u slov. *Čedad* (: lat. *civitate*) odražava već promjene (palatalizaciju i sonorizaciju) koje su zahvatile taj romanski idiom (za razliku od *Cavtata* na dubrovačkom primorju). Do sonorizacije oso-

¹² Za detaljnije podatke o nesuglasicama u tumačenju te promjene usp. Tekavčić 1976: 42–43.

bito često dolazi kod imena sa sufiksom *-ata* koji se u mlađim mletačkim imenima odražava naravno kao *-ada*: *Koversada*, *Mantinjada* itd.

— Betacizam, odnosno zamjena međuvokalskoga i inicijalnoga /v/ > /b/ odražava se primjerice u istarskome *Brgud* (: *virgultum*, 1186. *Berguto*), *Silba* (: *silva*) itd.

— Slavenska likvidna metateza provodila se neposredno po hrvatskoj doseobi, a dovršena je krajem ranoga srednjega vijeka, odnosno do kraja 10. st. kada u starohrvatskome prestaje vrijediti zakon otvorenoga sloga. Stoga se ta promjena bilježi samo u najstarijim toponimima tipa *Kras* (< *Karso), *Labin* (< *Albona*), *Rab* (< *Arba*), *Raša* (< *Arsia*), ali ne više u dalmatoromanskom (*Barbat*) ni naravno mletačkom (*Barban*) sloju romanskih imena.

Zanimljive su prilagodbe romanskih imena u kojima su se pred konsonantima nalazili vokali /a, o, u/ odnosno /e, i/ iza kojih je slijedio nazal. U pretpostavljenim hrvatskim prilagodnim imenima imaju prvotno starohrvatske nazale /q, ɛ/ koji se gube u 10. st. Pritom se u lat. /an/, /on/ + C u toponimima odražavaju kao /u/ na područjima gdje praslavenski nazal /q/ dao /u/, a kao /o/ tamo gdje psl. nazal /q/ daje /o/. Tu pojavu bilježimo u vrlo starim imenima kao *Buzet* (< *Bŷzēto < *Pilquentum*¹³ < *Piquentum*), *Poreč* (< *Poręčb < *Parentium*), *Susak* (< *Sosakb < *Sansecu*) i dr. U nešto mlađem imenu *Motovun*¹⁴ (< *Mōtowna < *Montona* < *Mantona*) bilježi se kasnija romanska diftonzicacija. Toponimijski refleksi skupine /on/ + suglasnik brojni su u imenima tvorenima od *mons*, *monte*, među kojima istarski *Mutvoran* (< *Monte Mauranu*) pripada starijemu sloju.

Prostor Istre, a nešto manje i sjevernojadranski otoci obiluje ranokršćanskim sakralnim objektima čija se imena prenose na naselja ili brda na kojima se nalaze. Romanski toponimi s latinskim pridjevom *sanctus* + *svetačko ime* prihvaćaju se u hrvatski kao već ustrojene imenske sintagme, uglavnom do kraja 10. st., u kojima se *san(c)tu* preko mlađega *santu* odražava kao /sq̄t/ što u Dalmaciji daje /sut/ a u Istri /sat/. Takvih je toponima u Istri malo: *Sativanac*, *Satlovreč*, a odraz /a/ od hrvatskoga stražnjeg nazala je lokalna pojava. Na Krku nalazimo *Sutvid*, na Rabu *Supetar*, na Cresu nekoliko toponima kao što su *Stivan*, *Sutlovreški*, *Sutvid*, *Suplatunski*, *Suviški*, na Iloviku *Sićadrija*, a na Cresu i Lošinju bilježi se i blagdansko ime *Sutvija*. U tim se toponimima iskazuje izrazita simbioza koja se jače očituje na Cresu u seoskoj populaciji nego je to slučaj u Istri i na Krku.

Na morfološkoj razini jezične prilagodbe u toponimiji toga područja također mogu biti relevantnim kriterijem za određivanje starosti imena. One se mogu

¹³ Skok tumači furlanskim utjecajem (Skok ER I, 246).

¹⁴ Najvjerojatnije se ne radi o toponimu koji pripada predrimskom sloju kao ostala imena na *-ona*, no nema još zadovoljavajućega tumačenja njegova podrijetla i razvoja. Po Tekavčiću diftonzicacija bi mogla predstavljati furlanski utjecaj (Tekavčić 1976: 49–50).

pratiti na refleksima izvornih romanskih sufiksa, na ujednačavanju roda hrvatskoga toponima prema gramatičkome rodu ili sufiksu romanskoga apelativa i sl. Primjerice, lat. sufiks *-ona* nalazimo u toponimima koji u pravilu pripadaju najstarijemu sloju, dapače, odnosi se uvijek na obalna naselja predrimskoga podrijetla. U hrvatskim prilagodbama lat. *-ona* redovito daje *-in*, kao u imenima *Albona* > *Labin*, *Flanona* > *Plomin* te u mnogim srodnim toponimima na južnome dijelu hrvatske obale Jadrana. Nadalje, u najstarijem se sloju imena izvoran ženski rod zamjenjuje muškim, uz otpadanje finalnoga /a/, što se eksplicitno prati u imenima mnogih hrvatskih otoka.¹⁵ U mlađim se mletačkim imenima ženski rod ne mijenja.

Što se tiče akcenta u romanskim posuđenicama, dovoljno je samo istaknuti da se on, kao konzervativni element u jeziku, uglavnom čuva u poziciji gdje je bio i u latinskom jeziku.

U tvorbi se romansko-hrvatski sinkretizam odražava kroz stapanja i prožimanja raznih derivacionih morfema: dodavanjem hrvatskih prefiksa (*Zapuntel*) i sufiksa (*Mislučajnica* = *mediu* + *loci* + *ellus* [-aj] + *-ica* 'sredpolje', *Drmunić*) na izvorno romanske toponomastičke osnove, ili čak nadodavanjem hrvatskih sufiksa na toponime ili lekseme koji su već tvoreni s pomoću romanskoga sufiksa (*Puntinić*, *Puntalić*). Bilježe se međutim i tvorbe u drugom smjeru, nastale dodavanjem aloglotskih sufiksa na slavenske osnove.

Složeni hibridni toponimi osobito su zanimljivi za proučavanje romansko-hrvatske jezične simbioze. Najčešći su sintagmatski likovi tvoreni dodavanjem hrvatskih determinativa romanskim zemljopisnim apelativima, tipa *Mali porat*, *Oštra punta* i sl., koji su svojim likom potpuno prozirni i ni izdaleka tako zanimljivi kao toponomastička skupina takozvanih toponomastičkih tautologija, imena nastalih dodavanjem sinonimnih leksema iz različitih jezika.

Skupinu složenih toponima, koji ne moraju nužno nastajati od raznojezičnih sinonimnih elemenata, na hrvatskome je dijelu Jadrana u više navrata sustavno obrađivao V. Vinja. On smatra da pojave toponomastičkih tautologija treba tumačiti drugačije nego slične pojave u općem leksiku te navodi: »Za tautološke hibride u našoj toponomastici nećemo moći prihvatiti mišljenje svjesnog prevođenja, ... nego označavanje određene konfiguracije terena vlastitim jezičnim sredstvima uz zadržavanje "neprozirne", neshvaćene oznake iz prethodnog sloja. Tu se ne mora nužno ni raditi o elementima iz dvaju jezika, nego je moguće da se stariji element iz istog jezika ne shvati i označi suvremenim elementom.« (Vinja 1967: 95).

¹⁵ Primjerice: *Brattia* > *Brač*, *Corcyra* > *Krkar* (danas prema mlet. Korčula), *Gelliana* > *Ugljan*, *Issa* > *Vis*, *Melata* > *Molat*, *Meleta* > *Mljet*, *Postumiana* > *Pašman*, *Rubicata* > *Lapkat* (danas, prema mletačkome, Vrgada), *Solenta* > *Sulet* (danas venecijanizirano u *Šolta*), *Ura* > *Vir*.

Takvo je tumačenje neprijeporno ispravno za veliki broj tautoloških tvorbi u hrvatskoj toponimiji. Mlađemu hrvatskomu stanovništvu zatečena su starija imena, u ovom slučaju romanska, bila neprozirna te ih preimenuju, zadržavajući pritom često i naslijeđeno ime. No ne treba u potpunosti odbacivati niti mogućnost "svjesnoga" prevođenja, koje može imati različite uzroke. Među inima, to može biti svjesno nastojanje naglašavanja, odnosno moguće je također da se u bilingvalnim ili bikulturalnim sredinama isti objekt imenuje na oba jezika kako bi se pojačala ekspresivnost imena, ili njegov značaj. No takvo je tumačenje ipak manje uvjerljivo u toponimiji, i u krajnjoj liniji teško provjerljivo. U svakom slučaju većina toponomastičkih pleonazama nastaje kao posljedica dvojezičnosti u pojedinim sredinama prevođenjem stranoga (aloglotskoga) elementa domaćim (idioglotskim). Sraštanjem istoznačnih elemenata ili imena nastaje često novi toponim, koji potom, kao neproziran, podliježe naknadnim preimenovanjima.

Mnogo je primjera toponomastičkih tautologija na područjima hrvatsko-romanskih jezičnih dodira Istre i kvarnerskih otoka, u prvom redu u mikrotoponimiji, osobito kod imena koja se odnose na obalnu konfiguraciju. Pojedinačno, najviše je primjera u toponimijskim odrazima hrvatskoga apelativa *rt*, obično u čakavkom dijalekatnom liku *art*, koji se preklapa s istoznačnim talijanskim (ili mletačkim) apelativom *punta*. Tako se bilježe dvočlani toponimi tipa *Punta Ertec* (Cres), ali i toponomastičke sintagme tvorene prema romanskom sintaktičkom modelu *de* (u hrvatskom *od*) + genitiv što je strano hrvatskoj sintaksi: *Pūntadarto* (Susak). Isti je odnos i u primjerima toponima složenih od hrvatskoga apelativa *draga* i mletačke istoznačnice *valla*: *Valle Dražica* (Cres), *Valle della Draga*, te istoznačnog apelativa luka + vala *Luška vala* itd. Pri tom se hrvatski zemljopisni nazivi češće toponimiziraju, dok romanski, odnosno talijanski prevladavaju u terminološkoj uporabi pa u mnogim složenim toponimima oba dijela imenske sintagme nisu jednakovrijedna. Naime, prvi je dio obično apelativ koji samo pobliže određuje neprozirni toponim koji je pravo ime, dakle prvi dio složenoga toponima u pravilu se nalazi u službi determinativa. Primjera takvih toponomastičkih tautologija, ima osobito mnogo u Istri, npr. *Cal Fundusa*, *Cave Pecine*, *Fiume Recca*, *Lago Iesero*, *Monte Brdo*, *Monte Brdo*, *Monte Glavica*, *Monte Gomila*, *Monte Versin*, *Torrente Patok* i sl. Takvi toponimi nastaju uglavnom u bilingvalnim sredinama u jednom povijesnom trenutku. Kod nekih je prema etničkom i povijesnom razvoju u određenom momentu "pobijedio" jedan dio sintagme, pa su danas mnoga poznata samo kao jednočlana imena.

Treba upozoriti i na određeni broj složenih toponima koji su nastali grješkom pisara i kartografa, ili također komične tvorbe nastale uslijed hiperkorekcija, odnosno prerevnoga prevođenja. Tako se primjerice na nekim hrvatskim zemljovidima već spomenuti tautološki toponimi *Punta od Arta* i *Punta od artića* bilježe u prevedenu liku kao *rt Arat* i *rt Artić* jer su kartografi preveli talijanski

lik ali nisu prepoznali hrvatski dijalekatni. V. Vinja navodi nekolicinu sličnih primjera, tako npr. u toponimu *Porto Porcel* na otoku Cresu, kod kojega mlađe italofono stanovništvo nije prepoznalo stariji romanski, odnosno dalmatski apelativ *porcel* < *porticellu* te ga je preuzelo kao ime i odredilo kao *Porto Porcel*. (Vinja 1967: 96–97).

U proučavanju istarske toponimije konzultirala sam i najstarije karte, tj. one do kraja 16. stoljeća izdane u *Descriptio Histriae*. Pokazuje se kako kartografi, Romani, ili oni romanske izobrazbe vladaju uglavnom romanskim imenima. Tako npr. toponimi *Barbariga*, *Brijuni*, *Budava*, *Ćepić*, *Mirna*, *Raša*, *Rečina*, *Učka*, *Bale*, *Buje*, *Buzet*, *Kastav*, *Labin*, *Novigrad*, *Plomin*, *Rakalj*, *Rijeka*, *Roč*, *Rovinj*, *Trviž*, *Vabriga*, *Žminj* dolaze isključivo u romanskim likovima i nikada u pohrvaćenima. Manji je broj romanskih toponima koji su potvrđeni u hrvatskoj prilagodbi kao što su *Brgudac*, *Kringa*, *Kršan*, *Lovran*, *Mutvoran*, *Oprtalj*, *Pazin*, *Pićan*, *Poreč*, *Sočerga*, *Vrsar*, *Vrana*. Najmanju skupinu predstavljaju hrvatske imenske tvorbe. No postupno se i hrvatska imena nameću: *Črni kal*, *Črnica*, *Draguč*, *Klana*, *Kožljak*, *Lanišće*, *Lupoglav*, *Mušćenica*, *Novaki*, *Oblog*, *Potpeć*, *Rakitovac*, *Sovinjak*, *Topolovec*, *Veprinac*, *Volosko* i dr. Time se potvrđuje kako kartografske potvrde, koje su u posjedu Romana, ne odgovaraju topografskim pučkim zapisima glagoljicom u Istarskome razvodu, koji bez sumnje nose autentičan hrvatski biljeg i pokazuju toponimiju srednjovjekovne Istre u drugom, vjerojatno pravom svjetlu.

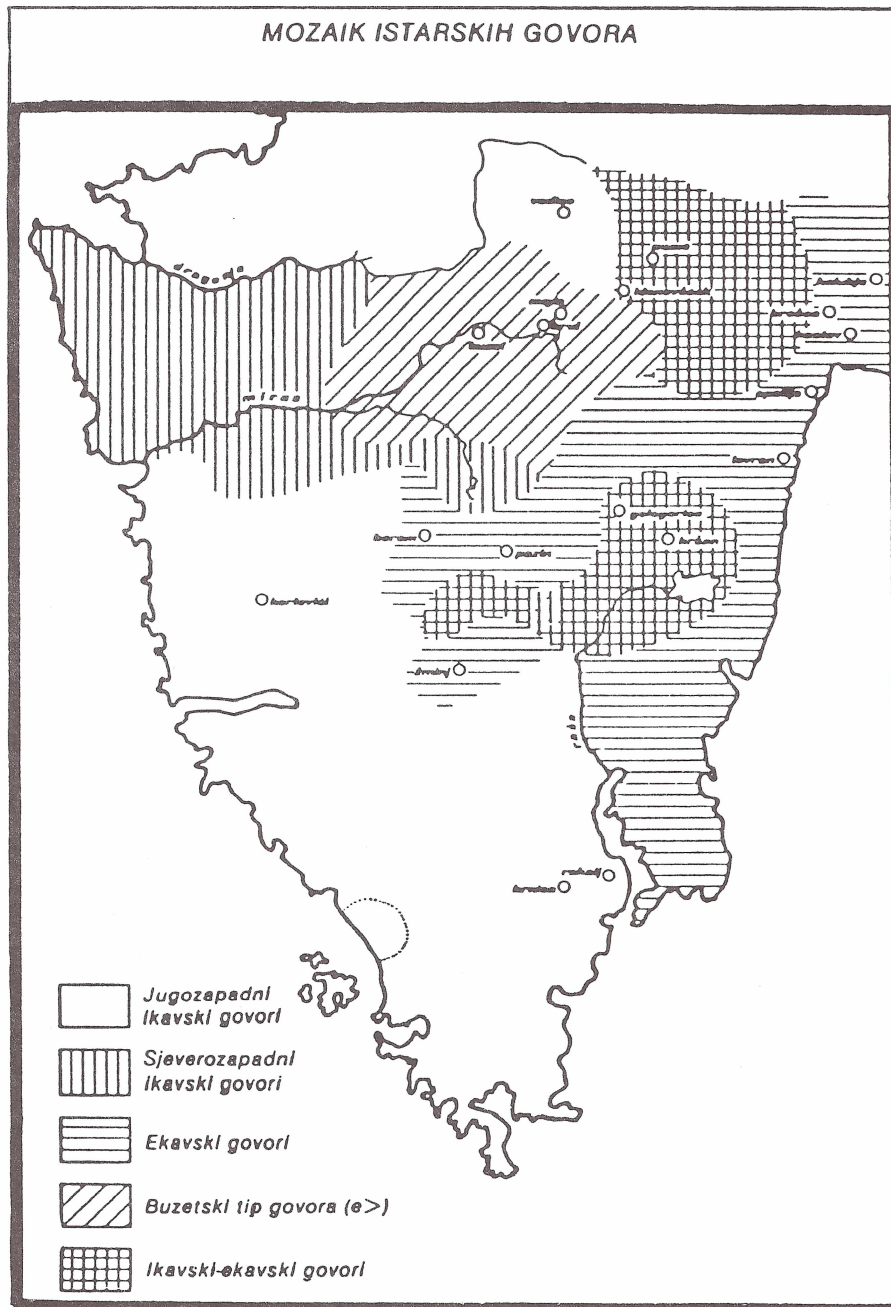
Pokušala sam također usporediti obalna imena s područja zapadne Istre kako ih je skupio i obradio G. Pelizzer u knjizi *Toponomastica della costa Rovignese*. Pokazuje se da je ta toponimija vrlo detaljno popisana, međutim imena se uglavnom sastoje od zemljopisnih termina koji se onda pridružuju postojećim toponimima. Pretežu zemljopisni ternimi: *cava*, *mandraco*, *ponta*, *scuio*, *tresa*, *val* i sl. Neki su od tih termina poslužili za tvorbu nezgrapnih višečlanih imena, umjetnih tvorevina, koje se očito ne upotrebljavaju u puku. Primjerice teško da će netko upotrijebiti ime: *Puntal da Siruoco del Scuio grando de li Du Suriele*. S druge strane, prof. Blaž Jurišić, koji je podrobno skupio obalnu toponimiju zapadne Istre, Cresa i Lošinja, bilježi i mnoga hrvatska imena. Ona su doduše rjeđa, ali su izrađenija, bogatija s obzirom na zemljopisnu terminologiju, i inventivnija s obzirom na toponimijsku metaforiku. Uputio je na neka iskrivljena imena nastala talijanizacijom starijih hrvatskih imena. Tako u imenu Lošinjske uvale *Val di sole* prepoznajemo hrvatsko ime *Veli žal*, u imenu rta i uvale *Vanule* na Cresu očituje se hrvatsko ime *Van Ula*, gdje *Ul* međutim znači 'uzani prostor' npr. između kuća, odatle i riječ ulica za seoski trg i na njegovoj Vrgadi ali i drugdje, a ne 'ulište' kao što ga je on tumačio (Jurišić 1956: 173). Romanski toponim *Kornu* ispravlja u *Kurno*, 'mjesto gdje se loži, kuri' kao što su nastala mnoga *kurila*. Skatološki toponim *Govništa* nastao je izopakom od *Vogništa* 'ognjišta' itd.

Kad govorimo o romansko-hrvatskim utjecajima, nije moguće ne spomenuti sudbinu hrvatskih toponima za talijanske okupacije Istre, Cresa i Lošinja. Tada su mnoga hrvatska imena nasilno preimenovana na talijanski. Poznat je bio *Decreto legge* od 28. 3. 1920. Na čelu Ureda za preimenovanja stajao je upravo Matteo Giulio Bartoli iz Labina, onaj kojemu danas zahvaljujemo što nam je radeći ustrajno s Burburom ostavio zapisan veljotski govor toga posljednjega vekli-suna.¹⁶ Tako je npr. hrvatski ojkonim *Skitača* bio nazvan *Santa Lucia d'Albona*, *Brul* i *Blatna Vas* postali su također *Santa Lucia*, *Dubrava* je postala *Annunziata*, *Kras* kod Huma nazvali su *San Clemente*, a za otok *Ilovik* obnovljeno je bilo romansko ime *San Pietro dei Nemi*. Bilo je i brzopletih i smiješnih prijevodnih zablude. Tako su *Rakitovec*, budući da nisu znali da mu je slavensko ime motivirano fitonimom rakita, prozvali *Acqua Vita* prema tal. *acquavite* 'rakija'; brdo *Peć*, *Pećina* 'litica' prozvali su *Monte Forno* 'pećnica'. Na taj način nastale su mnoge nagrde, od kojih sve nisu ni ispravljene. U prošlosti su pak, jugoslaven-skom režimu mnogi toponimi s atributom *Sveti* + *svetačko ime*, tipa *Sveti Grgur*, *Sveta Katarina* i sl. postali *Grgur*, *Katarina*, *Marija na Krasu*, *Donat* i slično¹⁷ što se protivi slavenskim tipovima imena u kojih osobno ime bez ikakvih dodataka u pravilu ne može postati toponimom, što u romanskom može.

Istarska toponimija i istarsko nazivlje kao rezultat prirodnih i nasilnih romansko-hrvatskih izopaka kroz stoljeća i na terenu i u povijesnim ispravama kao i na zemljovidima predstavljaju danas još neuređeni sustav standardiziranog nazivlja. Međutim, danas je integracija romanskog nazivlja u Istri i imena u Istri završena. U radu na povijesnom nazivlju i imenima Talijani su napravili možda i više nego što smo to mi učinili da se istarska imena u prvom redu standardiziraju; i s obzirom na romanski supstrat i s obzirom na talijansko-hrvatski adstrat, s obzirom na višestruku zemljopisnog objekta i istoimenost različitih objekata. Mnoga su naselja zaselačkog, katunačkog tipa raseljena. Mnoga imena nisu standardizirana s obzirom na dijalekatski oblik i normativnu prilagodljivost hrvatskom jeziku. Tako da je posao u opisu i propisu istarskih imena tek na početku. Nedostaju nam dijalekatski rječnici ovog izuzetno kompliciranog dijalekatskog pejzaža, nepoznati su nam areali pojedinih toponomastičkih osnova imenskih struktura i tipova imena. Ono što se pokazuje jest komplementarnost hrvatske i romanske toponimije srednjega vijeka. Supostojanje takvih toponimija uzrokovalo je razmještanje i način življenja romanske i hrvatske populacije od najranijih vremena pa do 19. st. kada se s nacionalnim preporodima bude i antagonizmi, pri čemu su golemi ožiljci ostali u hrvatskom nazivlju, zemljopisnim imenima, osobnim imenima i prezimenima, ali to je već tema koja nadilazi okvire ovoga rada.

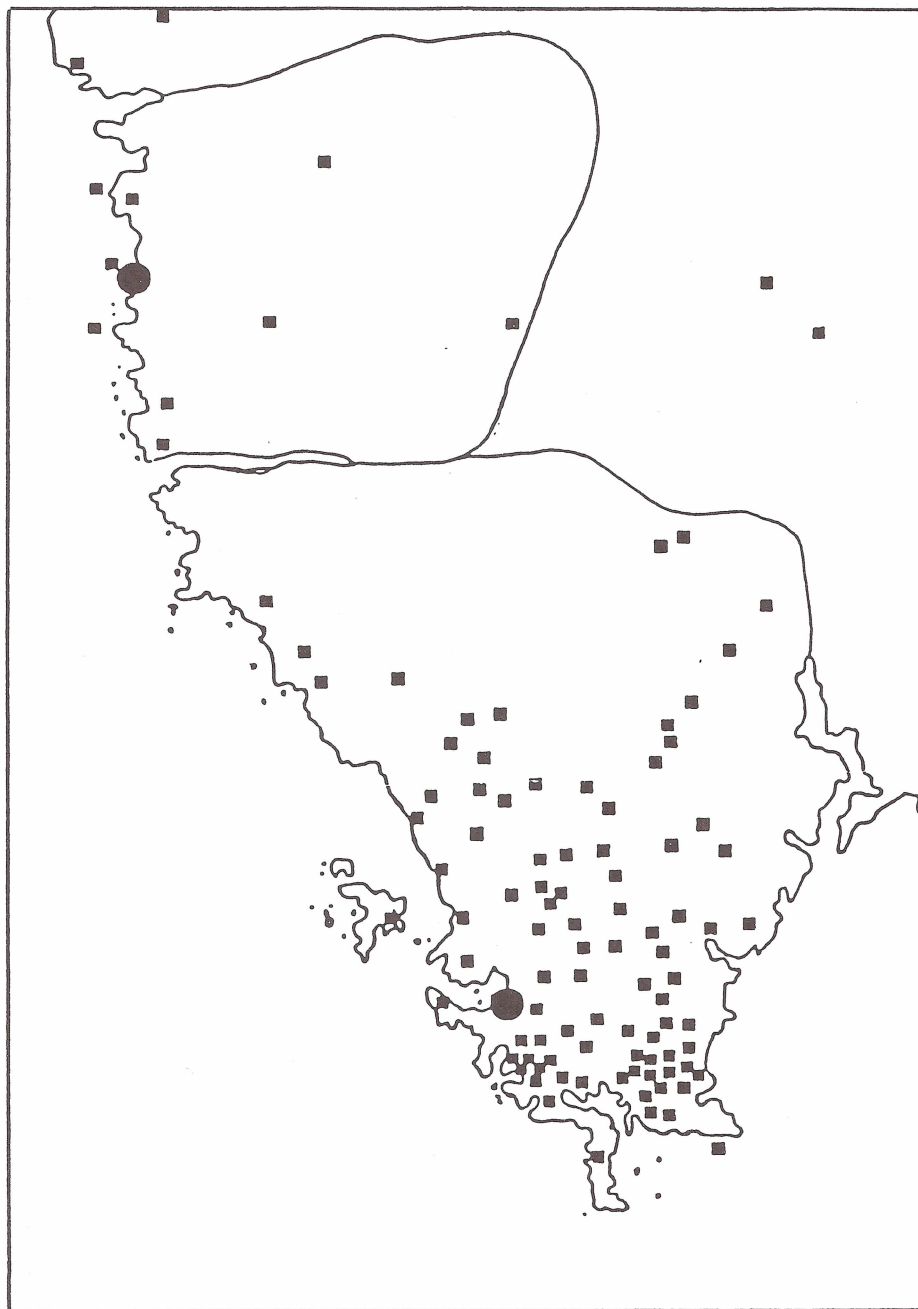
¹⁶ Prema *Vecla* < *Vetula* 'romansko ime za Krk', označava govornika veljotskoga.

¹⁷ Takva su preimenovanja vršena naravno na čitavu prostor bivše države.

Slika 1. Dijalekatna raslojenost Istre.

Slika 2. Arealna rasprostranjenost predijalnih toponima u Istri (po R. Matijašiću).

Slika 3. Rasprostriranje mlađega ikavskoga, “slovinskog” dijalekta u Istri.

Slika 4. Razmještaj toponima iz Istarskoga razvoda (po P. Šimunoviću).

LITERATURA

- Brozović Rončević, Dunja 1995. Iz istarske hidronimije. *Folia onomastica Croatica* 4, Zagreb, 19-30.
- Crljenko, Branimir 1985. Slavensko i poslavenjeno u toponimiji Istre, *Čakavska rič* 13/1, Split, 99-114.
- Crljenko, Branimir 1997. *Hrvatsko-talijanski jezični dodiri u Istri*. Pazin : Naša sloga.
- Lago, Luciano; Rossit Claudio 1981. *Descriptio Histriae*. Trieste.
- Jurišić, Blaž 1956. Toponimika zapadne Istre, Cresa i Lošinja. *Anali Leksikografskoga zavoda FNRJ*, sv. 3, Zagreb.
- Križman, Mate 1991. *Rimska imena u Istri, osobna imena na istarskim natpisima iz rimskog doba*. Zagreb : Latina et Graeca.
- Matijašić, Robert 1988. *Ageri antičkih kolonija POLA i PARENTIUM*. Zagreb : Latina et Graeca,
- Muljačić, Žarko 1962. Dalmatski elementi u mletački pisanim dubrovačkim dokumentima 14. st. *Rad JAZU* 327, Zagreb, 237-380.
- Skok, Petar 1927. Studi toponomastici sull'isola di Veglia. *Archivio glottologico italiano* 21, 95-119.
- Skok, Petar 1950. *Slavenstvo i romanstvo na jadranskim otocima*. Zagreb: JAZU.
- Skok ER = Petar Skok, *Etimologijski rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika I-IV*. Zagreb : JAZU, 1971-1974.
- Skračić, Vladimir 1989. Odnos između hrvatskih i mletačkih geografskih termina (na sjevernojadranskim otocima). *Čakavska rič* 1, 61-70.
- Šimunović, Petar 1976. Toponimija Istarskog razvoda, *Onomastica Jugoslavica* 6, 3-34.
- Šimunović, Petar 1984-85. Prvotna simbioza Romana i Hrvata u svjetlu toponimije. *Rasprave Zavoda za jezik IFF* 10-11, Zagreb, 147-200.
- Šimunović, Petar 1986. *Istočnojadranska toponimija*, Split : Logos.
- Tekavčić, Pavao 1976. O kriterijima stratifikacije i regionalne diferencijacije jugoslavenskog romanstva u svjetlu toponomastike, *Onomastica Jugoslavica*, 6, Zagreb, 35-56.
- Vajs, Nada 1982-83. Topografski apelativi romanskog podrijetla u toponimiji istočnog Jadrana. *Filologija* 11, Zagreb, 297-328.
- Vinja, Vojmir 1967. Tautološki rezultati jezičnih dodira, *Suvremena lingvistika*, 4, Zagreb, str. 95-97.

Romance-Croatian ethno-linguistic symbiosis in the toponymy of Istria and North Croatian islands

Summary

The exceptionally complex toponymic stratification in the region of Istria and North Croatian islands reflects the entire complexity of a thousand years of ethno-linguistic permeation. The Romance languages coexisted with the Croatian over the centuries, and are still present even today in the small enclaves of Istria. Romance names are present in the territory of Croatia through several chronological layers and one can not consider the Romance stratum geographically or chronologically unique. The pre-Roman nominal layer belongs in a formally chronological sense to the proto-Romance linguistic stratum. However, since the Croats, over the course of their gradual colonisation of the area, encountered a fully Romanized population, the whole toponymic substratum passed through a specific Romance language filter and all the names had already undergone some Romance linguistic adaptations. Therefore the Croats accepted them as romanism, and then adopted these already romanized names to their own linguistic system. The Roman layer is encompassing the time period from the beginning of Roman colonisation until the arrival of the Croats (the 6th or 7th until the 9th centuries). It is followed by the Istriotic and Vegliotic layer (from the 9th to the 13th centuries), then a Venetian layer from the 13th century onward. The names of larger settlements in Istria and North Croatian islands are mostly of pre-Romance or Romance origin, but the microtoponymy of those territories is to a large extent of Croatian origin. That confirms that after the Slavic arrival, the Romance population withdrew into the towns, and the Croats, for the long period of time remained outside the city-walls. That does not mean they didn't mix during centuries of coexistence. Exactly in place-names one can clearly observe traces of their ethno-linguistic symbiosis.

Ključne riječi: hrvatska toponimija, romanska toponimija, Istra, Krk, Kvarnerski otoci, veljotski, romansko-hrvatska simbioza

Key words: Croatian toponymy, Romance toponymy, Istria, Veglia, North Croatian islands, Vegliotic, Romance-Croatian symbiosis